

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
Кафедра англійської філології та методики викладання іноземної мови

Рекомендовано до захисту
Протокол засідання кафедри № 6
від «21» листопада 2024 р.
Завідувач кафедри Морозова І.І.
(прізвище та ініціали)

_____ (підпис)

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

*ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНА АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРЕДЕЦЕНТОГО ОБРАЗУ “SANTA” В
АНГЛІЙСЬКОМОВНІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ*

Виконавець:

Студентка II курсу магістратури,
групи АМПЗ–62
Сиволоцька Людмила Михайлівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник роботи:

Нефьодова Олена Дмитрівна, канд. філол.
наук
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Підпис керівника _____

Кваліфікаційну магістерську роботу захищено на засіданні Екзаменаційної комісії
Протокол № _____ від «__» _____ 2024 р.
Голова Екзаменаційної комісії _____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

Харків – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПРЕЦЕДЕНТНИЙ ОБРАЗ ЯК ОДИНИЦЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ ..	6
1.1. Лінгвокультурологія як платформа для дослідження взаємозв'язку між мовою та культурою	6
1.2. Прецедентні феномени як носії лінгвокультурних цінностей	10
1.3. Прецедентний образ як різновид прецедентних феноменів	18
Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2. ПРЕЦЕДЕНТНИЙ ОБРАЗ «SANTA» В АНГЛІЙСЬКОМОВНІЙ ДИТЯЧІЙ ЛІТЕРАТУРІ	26
2.1. Формування прецедентного образу «Santa» в англійськомовній літературі	26
2.2. Вербалізація образу «Santa» в англійськомовній дитячій літературі	33
Висновки до розділу 2	45
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ	48
СПИСОК СЛОВНИКІВ ТА ДОВІДНИКІВ	52
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	52

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку антропоцентричної лінгвістики у фокусі досліджень залишається взаємодія мови та культури, яку досліджує новітня дисципліна – лінгвокультурологія. Дослідницький інтерес, зокрема, стосується проблематики тісного зв'язку свідомості людини, її мови та культурного середовища, котра яскраво проявляється в феномені прецедентності та його актуалізації в комунікації членів окремої лінгвокультури.

Незважаючи на суттєвий інтерес до феномену прецедентності та наявність робіт за цією тематикою, зокрема Ю. М. Великороди, Л. Й. Меркотан, О. Д. Нефьодової, В. О. Самохіної, Г. В. Тащенко, Р. С. Чорновола-Ткаченка та ін., **ступінь дослідження** окресленої проблематики є недостатнім, зокрема в аспекті вивчення прецедентних образів як різновиду прецедентних феноменів та способів їх актуалізації в текстах окремої лінгвокультурної групи.

Актуальність дослідження обумовлена його виконанням в річищі актуальної антропоцентричної парадигми в річищі сучасної лінгвістичної дисципліни – лінгвокультурології, яка інтегрує положення когнітивної лінгвістики, теорії комунікації, теорії інтертекстуальності з урахуванням лінгвокультурного контексту.

Об'єктом нашого дослідження є прецедентний образ «*Santa*», один з центральних для англійськомовної лінгвокультури, а **предметом** – його структура та засоби вербальної актуалізації в англійськомовних літературних творах для дітей.

Метою дослідження є визначення структурно-семантичної будови прецедентного образу «*Santa*» та його вербалізації в англійськомовній літературі для дітей. Для досягнення поставленої мети у роботі вирішуються такі **завдання**:

1) розглянути основні положення та понятійний апарат лінгвокультурології як методологічне підґрунтя для дослідження мовних та мовленнєвих способів актуалізації концептуальних одиниць лінгвокультури;

2) визначити прецедентні феномени як одиницю лінгвокультури, виділити їхні типологічні характеристики та запропонувати їхню класифікацію;

3) проаналізувати прецедентний образ як різновид прецедентних феноменів, виокремити його типологічні характеристики та відокремити його від суміжних понять модельної особистості та лінгвокультурного типажу;

4) розглянути прецедентний образ «*Santa*» і дослідити його формування та еволюцію в англійськомовних лінгвокультурах та способи вербалізації в англійськомовній літературі для дітей.

Для досягнення поставленої мети в роботі комплексно використані **методи** лінгвокультурології та лінгвостилістики. У роботі був використаний *метод аналізу теоретичних джерел* для визначення основних понять, які використовуються в дослідженні (прецедентність, прецедентний феномен, прецедентний образ). *інтерпретаційний метод* використано для тлумачення прецедентного образу та мовних засобів його актуалізації в англійськомовних творах дитячої літератури. Також було використано *порівняльний та аналітичний методи* для аналізу структури досліджуваного прецедентного образу та виявлення його типологічних характеристик і елементи *лінгвостилістичного аналізу* для дослідження засобів вербалізації цього прецедентного образу. Елементи *кількісно-якісного аналізу* використані для верифікації отриманих даних.

Матеріалом дослідження стали англійськомовні тексти літератури для дітей XX–XXI ст., отримані методом суцільної вибірки з онлайн та офлайн бібліотек.

Наукова новизна роботи полягає у виділенні та систематизації аспектів прецедентності окремого прецедентного образу, актуального для англійськомовної лінгвокультури, а також вербальних засобів його інтертекстуальної актуалізації в літературних текстах.

Теоретичне значення роботи полягає у посиленому внеску до систематизації понять лінгвокультурології: встановлення гіпо-гіперонімічного зв'язку між поняттями «прецедентний феномен» та «лінгвокультурема», а

також розмежування споріднених понять «лінгвокультурний типаж», «модельна особистість» та «прецедентний образ».

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їхнього використання як ілюстративного матеріалу на лекційних заняттях з теоретичної лінгвістики (розділ "Інтертекстуальність"), лінгвокультурології (розділ "Понятійний апарат лінгвокультурології", "Прецедентні феномени"), історії британської, американської, канадської та австралійської літератур (розділ "Література для дітей"), а також при написанні курсових та дипломних робіт.

Обсяг та структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списків джерел теоретичного та ілюстративного матеріалу. Кількість бібліографічних джерел складає 47 найменувань, з них 12 іноземною мовою. Обсяг основної частини становить 45 сторінок, повний обсяг роботи – 55 сторінок.

Робота пройшла апробацію на Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт з галузей знань і спеціальностей Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна 2023/2024 н.р., на якому стала переможцем (2 місце).

РОЗДІЛ 1

ПРЕЦЕДЕНТНИЙ ОБРАЗ ЯК ОДИНИЦЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ

1.1. Лінгвокультурологія як платформа для дослідження взаємозв'язку між мовою та культурою

Наприкінці XX століття відбулись суттєві зміни панівної парадигми лінгвістики, внаслідок чого затвердилась низка нових ідей та підходів до вивчення мови, серед яких варто відзначити три основні принципи, що заклали основи сучасних лінгвістичних досліджень, сфокусувавши їх на мовці та на його мовній діяльності. Основними принципами нової, когнітивно-комунікативної, парадигми [34, с. 148] стали:

1) антропоцентризм, що передбачає системне вивчення мови та мовних творів крізь призму «людського чинника» та дослідження ситуації перебування людини в мові та мови в людині;

2) когнітивізм, який вимагає досліджувати мову як результат когнітивної діяльності людини, спосіб організації та зберігання людського знання про світ, простір думки та духу, та

3) лінгвокультурологізм, що стверджує тісний зв'язок мови та культури народу та розуміє мову як результат творчої діяльності людини [3, с. 19]. Останній принцип, який постулює нерозривний взаємозв'язок між мовою та культурою, заклав основу нової лінгвістичної дисципліни: лінгвокультурології.

Лінгвокультурологія розглядає мову в контексті нації як носія особливого типу культури та мислення [9, с. 4]. Лінгвокультурний напрямок вважається міждисциплінарним, оскільки у його основі лежить об'єднання знань з лінгвістики, антропології, соціології, філософії та інших гуманітарних наук. За А. Бондаренко, лінгвокультурологія – інтегративна дисципліна, представники якої послуговуються даними різних галузей знань, котра є водночас самостійною: її об'єкт становлять мовні системи та їхні дискурсивні площини, які продукують і реалізують культурно значущі відомості, а предмет – способи

вербалізації таких даних у мовній системі та мовленні [4, с. 4]. Лінгвокультурологія аналізує, як мова не лише передає інформацію, але й виконує роль носія культурних значень, символів та ідентичності. Завдяки цьому підходу стає можливим глибше розуміння національної специфіки мовлення, особливостей міжкультурної комунікації та процесів взаємозбагачення культур через мовний обмін.

Як зазначають І. Богданова та А. Загнітко, «лінгвокультурологія безпосередньо пов'язана з вивченням національної картини світу, мовної свідомості, особливостей ментально-лінгвального комплексу» [3, с. 17]. З цього випливає, що мету лінгвокультурології вбачають у забезпеченні комунікативної компетенції представників конкретних мов і культур за допомогою вираженої в мові національної культури [32, с. 14].

Необхідно підкреслити, що забезпечення комунікативної компетенції можливе за наявності мовних одиниць, за допомогою яких мова накопичує та передає культурні знання. За основну одиницю аналізу у лінгвокультурології прийнято вважати лінгвокультурему, тобто специфічні мовні елементи або одиниці, що несуть у собі культурні значення. Це мінімальний мовно-знаковий носій етнокультурної інформації, міжривнева одиниця так званого лінгвокультурологічного поля, яке належить до мовно-культурної компетенції людини [1, с. 13]. Сучасне визначення терміну «лінгвокультурема» надане О. О. Селівановою, котра зазначає, що «лінгвокультурема не є одиницею мовної системи, а лише базовим терміном лінгвокультурології і служить на позначення одиниці вербалізації культурного змісту» [26, с. 298]. До лінгвокультурем можна віднести слова, вирази, ідіоми або навіть граматичні структури, які відображають певні культурні особливості або концепти окремої лінгвокультури, які несуть у собі специфічні культурні значення, цінності та світогляд народу. Лінгвокультурери дозволяють дослідити, як культура впливає на формування мовних засобів, і навпаки, як мова відображає та передає культурні особливості. Аналіз цих одиниць сприяє глибшому

розумінню національної самобутності, міжкультурної комунікації та взаємозбагаченню культур.

На думку Л. Мацько, можна виділити такі типи лінгвокультурем [11, с. 64]:

1) лінгвокультереми-реалії, або мовні знаки, які не мають мовного еквівалента в іншій культурі (зокрема, «кобза», «*custard*»);

2) сигніфікативні лінгвокультуреми, тобто такі, чий денотат є спільним для порівнюваних культур, а сигніфікати відрізняються важливістю і змістом культурної інформації (наприклад, «громада», «*Queen*»);

3) конотативні лінгвокультуреми, які несуть культурну інформацію тільки в конотації мовного знака, а предметно-понятійний зміст або однаковий, або дуже близький у порівнюваних мовах (зокрема, «вишня», «*thistle*»);

4) тропеїчні й фігуральні лінгвокультуреми («зайчик-побігайчик», «*wicked witch*»);

5) фразеологізми («пити, як кінь», «*to drink like a fish*»);

6) народні номени місяців, пір року та традиційних свят («маланка», «*Indian summer*»);

7) символіко-предметні лінгвокультуреми («козак», «*gentleman*»);

8) символічні лінгвокультуреми соціально-національної поведінки («будьмо!» «*cheers!*»). Таким чином, лінгвокультуреми, як одиниці лінгвокультурології, можуть бути представлені лексемами, словосполученнями (ідіомами, кліше, прислів'ями) та більш складними мовними конструкціями. Унікальність лінгвокультурем для певної мовної групи або культури дозволяє використовувати їх як матеріал дослідження культурної ідентичності окремої лінгвоспільноти.

Більшість згаданих вище лінгвокультурем існує як лінгвоконцептуальні структури, тому одним з основних термінів у лінгвокультурології є концепт: «дискретна змістова одиниця колективної свідомості, яка відбиває предмет реального чи ідеального світу, зберігається в національній пам'яті у вербально визначеному вигляді та є глобальною мисленнєвою одиницею, що становить

квант знання» [3, с. 34], ментально-культурна сутність, яка є основним репрезентантом національного культурного простору будь-якої лінгвокультури [32, с. 19] та яка існує відображає знання носія лінгвокультури про світ. Концепти є фундаментальними для розуміння мови та культури, оскільки вони втілюють культурно-специфічні уявлення та значення та формують у свідомості людини концептуальну (когнітивну) картину світу [32, с. 24].

У лінгвокультурології концепти аналізують через їхні мовні вираження та відповідний культурний контекст. Слід зазначити, що концепт вербалізується його іменем та організується полево, навколо певної «сильної» точки свідомості, від якої розходяться асоціативні вектори (звідси найбільш значущі асоціації становлять ядро концепту, а менш актуальні є його периферією) [3, с. 34]. Периферія включає менш актуальні, індивідуальні або контекстуально зумовлені інтерпретації та асоціації. Така структура дозволяє концепту бути гнучким та адаптивним до змін у культурі та суспільстві та дозволяє зрозуміти, як ментальні утворення відображаються в мові і як вони взаємодіють з культурними особливостями народу.

Концепт у лінгвокультурології розглядається як ментальне утворення, що відображає культурно значущі знання та досвід, закріплені в свідомості носіїв мови. Це своєрідний "культурний код", який містить у собі сукупність смислів, асоціацій, образів та емоційних відтінків, пов'язаних з певним явищем чи поняттям. Концепти є носіями національної специфіки та відображають колективний досвід народу.

Аналіз концептів у лінгвокультурології здійснюється з використанням різних наукових підходів:

1) когнітивний підхід (зосереджується на ментальних процесах формування та організації концептів у свідомості людини, вивчаються способи категоризації та концептуалізації світу, механізми створення метафор та метонімії).

2) семіотичний підхід (розглядає концепти як знакові утворення, що функціонують у системі комунікації, аналізується символічна природа концептів та їхня роль у передачі культурних смислів).

3) етнолінгвістичний підхід (досліджує взаємозв'язок між мовою, культурою та етнічними особливостями народу, вивчаються специфічні національні концепти, які відображають унікальні риси менталітету та світогляду).

Важливо підкреслити, що концепти не є статичними утвореннями; вони піддаються змінам під впливом історичних подій, соціальних трансформацій та міжкультурних контактів. Наприклад, концепт "родина" в сучасному суспільстві може набувати нових смислів та форм, відображаючи зміни в структурі сім'ї, гендерних ролях та соціальних відносинах. Вивчення динаміки концептів дозволяє зрозуміти напрямки розвитку культури та суспільства.

Крім того, лінгвокультурний концепт є умовною ментальною одиницею, яка дозволяє комплексно вивчати мову, свідомість та культуру, адже співвідноситься з трьома зазначеними сферами в такий спосіб: свідомість – концепт перебуває у свідомості людини; культура – концепт є ментальною проекцією елементів культури; мова / мовлення – концепт «оживає» саме в мові [3, с. 34]. Водночас, А. Бондаренко уточнює, що, оскільки в концептуальних структурах відображено не лише культурну свідомість, а й позасвідоме, архетипне [4, с. 96], лінгвоконцептуальні утворення вербалізуються різними мовними структурами та відбивають наївну картину світу членів окремої лінгвокультурної спільноти. Таким чином, лінгвокультурні концепти є важливими для розуміння того, як культурні цінності, історія та ідентичність відображаються в мові, і, відповідно, як мова може формувати лінгвокультурну свідомість.

1.2. Прецедентні феномени як носії лінгвокультурних цінностей

Функціонування лінгвокультури уможливорюється збереженням, актуалізацією та еволюцією корпусу лінгвокультурем, котрі мають для неї

прецедентність. Прецедентність лінгвокультурних феноменів – явище багатогранне, яке має когнітивне підґрунтя та проявляється в комунікації. Розуміння прецедентних феноменів іншої культури є ключовим для успішної комунікації та уникнення непорозумінь. Це вимагає від комунікантів високого рівня культурної компетентності та відкритості до вивчення інших культур. До теперішнього часу феномен прецедентності залишається об'єктом численних наукових досліджень, в яких він тлумачиться по-різному. Спираючись на роботи Л. Й. Меркотан [12], О. Д. Нефьодової [16; 17; 18; 30], Н. А. Оніщенко [19], Тащенко Г.В. [29], у контексті обраної проблематики, розглядатимемо прецедентність як когнітивну та емоційну цінність, властиву лінгвокультуремі, яку члени окремої лінгвокультури актуалізують в комунікації в інтертекстуальний спосіб з метою висловити свою думку в притаманний такий лінгвокультури спосіб та водночас наголосити на своїй приналежності до останньої, використовуючи та пропагуючи її цінності.

Прецедентність функціонує завдяки спільності культурного досвіду та знань. При використанні прецедентного феномену мовець розраховує на те, що реципієнт зрозуміє його підтекст та асоціації.

Прецедентність реалізується окремими прецедентними феноменами (див., напр. [38, с. 213]). У лінгвокультурології прецедентний феномен – це стереотипний образно-асоціативний комплекс, який є значущим для певного соціуму й регулярно використовується у мовленні його членів [7, с. 9]. На нашу думку, поряд із традиційними менш складними концептуально та більш орієнтованими на актуалізацію фіксованими мовними засобами лінгвокультурами (див. вище), прецедентні феномени, які є більш комплексними одиницями та мають ширший асортимент засобів актуалізації, також є одиницями лінгвокультури, що вербалізують її цінності. Прецедентні феномени збагачують мовний запас, сприяють розвитку нових мовних засобів та форм. Вони стимулюють креативність у використанні мови, появу нових метафор та ідіом. Наприклад, появу виразів на основі сучасних подій чи творів, які швидко входять у повсякденне мовлення.

Прецедентні феномени добре відомі членам лінгвокультурної спільноти і не потребують пояснення; ці одиниці активно використовують, варіюють, модифікують, переосмислюють у художній та періодичній літературі, публіцистиці, у живій мові [7, с. 9]. Прецедентні феномени найчастіше складають цілий комплекс як вербальних, так і невербальних одиниць. Слід зазначити, що цей термін є одним із найрозповсюдженіших у лінгвістиці, коли йдеться про характеристику прецедентності у текстах та їх порівняння. На думку Ю. Великороди [44, с. 34], це дозволяє прецедентним феноменам слугувати маркером актуальності текстів, зокрема медійних, адже посилання на прецедентні феномени в комунікації актуалізує цінності, які поділяють їхні реципієнти.

Актуалізація прецедентних феноменів здійснюється в комунікації через пов'язані з цим ними прецедентні висловлювання, прецедентні імена чи тексти. Розглянемо термін «прецедентний текст» як тексти, суттєві для мовної особистості в емоційному та когнітивному планах, апеляція до яких може неодноразово відновлюватися в процесі комунікації (див. [12, с. 6]). Далі Л.Й. Меркотан виокремлює такі функції прецедентних текстів:

- 1) номінативну (виражену у формі вказівки на особу, явище, подію для економії мовних засобів);
- 2) інформативну (передавання та трансляція нагромадженого соціального та культурного досвіду);
- 3) оцінну (яка полягає у формуванні в читача певного ставлення до зображуваних подій);
- 4) персуазивну (вплив тексту на реципієнта);
- 5) парольну (як засіб ототожнення особи з певною лінгвокультурною спільнотою);
- 6) розважальну (сприяє створенню атмосфери гри та комічного ефекту).

Прецедентний феномен можна вважати сформованим, коли він:

- 1) стає добре відомим представникам певної національно-культурної спільноти;

2) багаторазово відтворюється у комунікації та досить часто це відбувається в стислій формі;

3) ширший за змістом, ніж сума значень складових його мовного позначення;

4) самодостатній для розуміння, тобто утворює власний контекст (див. [26, с. 209]).

Необхідно підкреслити, що прецедентний текст не складається з лінійного ланцюжка слів, він уособлює багатовимірний простір, складається з цитат, які відсилають до тисяч культурних джерел [36, с. 65].

Прецедентність та прецедентні феномени як одиниці окремої лінгвокультури, різновид лінгвокультури актуалізуються в комунікації в інтертекстуальний спосіб. Інтертекстуальність в контексті нашого дослідження можна розуміти як актуалізацію асоціативних зв'язків прецедентного феномену при відтворенні його значення в новому контексті (пор. [28, с. 209]). Також інтертекстуальність можна пов'язати зі здатністю текстів вступати в діалогічну взаємодію один з одним; це текстова категорія, яка полягає у використанні елементів текстів, що існують, чи їхніх фрагментів у новому тексті і відображає діалогічну взаємодію [12, с. 3]. Відношення текстів один до одного ґрунтуються, перш за все, на теорії інтертекстуальності, яка співвіднесена з проблемою інтерпретації тексту, що зв'язує читача з іншими текстами [23, с. 22].

Інтертекстуальність найчастіше пов'язана з текстами, які є складними та багатограними за своєю структурою та виконують велику виховну функцію. У таких текстах обов'язковим є наявність посилань до інших текстів, оскільки саме інтертекстуальність забезпечує краще розуміння та засвоєння ідей твору. Як і прецедентність, інтертекстуальність забезпечує донесення до реципієнта культурних надбань народу, його звичаїв, традицій та моральних цінностей. Вона відображає лінгвокультурний аспект та сприяє подальшому розвитку прецедентних феноменів.

Важливо, що інтертекстуальність реалізується низкою структур, зокрема цитатою, алюзією та інтертекстуальною номінацією [12, с. 3].

Основною одиницею інтертекстуальності є інтертекст [16, с. 14]. На цьому етапі слід підкреслити думку Р. Барта про те, що кожний текст також виступає як інтертекст; інші тексти наявні в ньому на різних рівнях у більше чи менш розпізнаваних формах: тексти попередньої культури й тексти культури теперішньої; а кожний текст є новою тканиною, створеною зі старих цитат [37, с. 415]

На думку Н. О. Сунько, при вивченні інтертекстуальності традиційно важливою також є спрямованість тексту не тільки усередину, але й назовні, що визначає відкритість тексту по відношенню, в першу чергу, до інших систем і структур, а, по-друге, відкритість тексту по відношенню до адресата, тезаурус якого також складається з незамкненої системи пресупозицій. Однак не завжди автор упевнений у тому, що реципієнт інформації зможе адекватно інтерпретувати або ідентифікувати ці «сигнали» інтертекстуальності, що і визначає її прагматичну настанову [28, с. 209]. Різновид інтертекстуальності, який спрямований на відтворення аспектів прецедентності вже існуючого популярного тексту, позначають терміном «ретроспективна інтертекстуальність», яка може реалізуватися на різних рівнях творів: архетипічному, композиційному, сюжетному та мовно-стилістичному [16, с. 16].

Якщо порівняти терміни «прецедентний феномен» та «інтертекстуальність», стає очевидним, що останній з них є набагато масштабнішим та ширшим, адже інтертекстуальність стосується усіх видів зв'язків з іншими текстами чи дискурсами. Проте, за Ю. Великородою, інтертекстуальні зв'язки (особливо в літературному дискурсі) можуть бути не розпізнаними реципієнтами без належних знань про літературу, тоді прецедентні феномени визначаються миттєво реципієнтом з невеликими знаннями про літературу без значних когнітивних зусиль [6, с. 34].

Прецедентні феномени, які беруть участь в інтертекстуальних процесах, що розгортаються в комунікації, формуються навколо дискурсотвірних концептів і не є вербальними утвореннями, навіть якщо утворилися на основі вихідного вербального твору [17, с. 109]. На думку дослідників, зокрема Л. Й. Меркотан [12, с. 6], кожен прецедентний феномен окремо може бути тригером актуалізації інтертекстуальності, або ж прецедентні феномени можуть стати засобом сигніфікації інтертекстуальності; апеляція автора лише до одного прецедентного феномену чи до їх сукупності залежить від корпусу прецедентних феноменів, якими володіють представники певної лінгвокультурної спільноти.

Прецедентні феномени, які входять до корпусу лінгвокультури окремої лінгвокультури, не є однорідними і вимагають класифікації. Проте, як стверджує Я. В. Головка, неможливо створити один набір критеріїв для точної класифікації прецедентних феноменів, оскільки прецедентність – явище складне і багатогранне та пов'язане з когнітивними процесами людини та культурною ідентичністю [38, 214]. Тому розглянемо кілька базових класифікацій прецедентних феноменів. В першу чергу, прецедентні феномени можуть ділитися за джерелом походження на:

1) суто когнітивні, які утворились з невербальних джерел (живопис, музика), та

2) лінгвокогнітивні, які формуються на підставі суто вербальних (твори художньої літератури) або мультимодальних феноменів з текстовим компонентом (наприклад, кінотвір).

За жанрово-тематичним критерієм серед прецедентних феноменів можна виділити такі базові групи:

1) теологічні, що сформувались на підставі релігійних текстів (Біблія, Коран тощо);

2) фольклорні, в основу яких покладені твори усної народної творчості та їхні персонажі;

3) міфологічні, пов'язані з класичною (грецькою, індійською) тощо міфологією;

4) художні, основою яких є твори художньої літератури (різних жанрів та літературних стилів), що мають як світову або національну значущість;

5) публіцистичні, основою яких є тексти ЗМІ;

6) суспільно-політичні (лозунги, агітаційні листки та плакати);

7) наукові, що стосуються загальновідомих наукових текстів та імен видатних науковців;

8) рекламні;

9) пісенні, що ґрунтуються на текстах популярних пісень;

10) цифрові, основою яких є відомі числа та історичні дати [8, с. 52] тощо.

Відповідно до рівнів лінгвокультурної спільноти можна виділити соціумно прецедентні, національно прецедентні, професійно прецедентні та мікрогрупові прецедентні феномени. Саме розшарованістю лінгвокультурних спільнот, їхньою трансформаційною здатністю та множинністю пояснюється одна з базових функцій прецедентних феноменів: парольна, яка дозволяє шляхом прийнятної актуалізації відповідного прецедентного феномену показати свою приналежність до певної лінгвокультурної групи.

За критерієм усталеності комунікативної актуалізації прецедентні феномени пропонується розділяти на нетрансформовані (або канонічні) та трансформовані (тобто ті, що зазнають модифікації) [2, с. 9]. Проте, ми вважаємо, що оскільки прецедентні феномени є лінгвокогнітивними утвореннями, радше слід поділяти їх на стабільні та нестабільні.

Ще одним суперечливим критерієм для класифікації прецедентних феноменів є їхня атрибутованість. А. Берестова зазначає, що «уживання прецедентних релігійних феноменів без зазначення джерела їхнього походження пояснюється тим, що їх добре знає будь-який представник лінгвокультурної спільноти, і тому пояснення їхнього походження чи змісту будуть зайвими» [2, с. 9]. Ми вважаємо, що цю думку варто поширити на всі

прецедентні феномени, адже за своєю типологічною ознакою вони є добре відомі всім членам лінгвокультурної спільноти.

Натомість, нам здається доцільним класифікувати прецедентні феномени за онтологічною ознакою. Тому в нашій роботі приймаємо таку класифікацію (див., зокрема, [38, с. 214]):

1) прецедентні висловлення (лінгвокогнітивні структури, які характеризуються наявністю фіксованого вербального компоненту, формуються на підставі речення, фрази, ситуації, тексту, які стають відомими та загальноновживаними через особливу форму чи зміст, який у них закладений, не втрачаючи асоціативного зв'язку із джерелом);

2) прецедентні ситуації (наслідок концептуалізації унікальної культурно значущої ситуації, яка є когнітивно та емоційно важливою для лінгвокультурної спільноти; актуалізується мовленнєвими формулами різного ступеня стереотипності).

3) прецедентні образи (лінгвокультурні концепти, які формуються на підставі сприйняття художніх персонажів або реальних особистостей в окремій лінгвокультурі, якості/дії яких є релевантними для такої спільноти та актуалізуються, передусім, прецедентними іменами – за визначенням Н.О. Сунько [28, с. 209], національно-культурними знаками);

4) прецедентні тексти (складні лінгвокультурні концепти, сформовані на підставі оригінального текстового твору, до складу яких інкорпорується, зокрема, прецедентні образи персонажів, прецедентні ситуації та прецедентні висловлення).

Найбільш універсальну класифікацію прецедентних феноменів, яка поєднує кілька критеріїв, запропонував наразі Ю. Великорода [6, с. 24], котрий пропонує групувати їх на основі чотирьох критеріїв:

- 1) за рівнем прецедентності (універсальні, національні, соціальні);
- 2) за формою вербалізації (вербальні прецедентні феномени та ті прецедентні феномени, що вербалізуються);
- 3) за рівнем трансформованості (нетрансформовані, трансформовані);

4) за наявністю маркування (марковані, імпліцитно марковані та немарковані).

Розглянемо класифікацію прецедентних феноменів за формою вербалізації. За Ю. Великородною [6, с. 26], прецедентні феномени поділяють на прецедентні імена, прецедентні ситуації, прецедентні висловлення та прецедентний текст. Серед них виділяють вербальні прецедентні феномени та ті прецедентні феномени, що вербалізуються. Прецедентне ім'я та прецедентне висловлення є прикладами вербальних прецедентних феноменів в той час, як прецедентний текст та прецедентна ситуація належать до прецедентів, що вербалізуються.

Водночас, незалежно від вищенаведених класифікацій, слід відзначити, що прецедентні феномени є одиницями лінгвокультури, концептуальними утвореннями більшість яких має асоційований вербальний компонент; вербалізація яких здійснюється в комунікації членів лінгвокультурної спільноти мовними структурами різного ступеня стереотипності.

1.3. Прецедентний образ як різновид прецедентних феноменів

Один з різновидів прецедентних феноменів представлений прецедентним образом. За спостереженням О. Є. Хоботової, прецедентний образ формується як концептуалізоване відбиття характеристик особистостей реального або можливого світу у представників окремої лінгвокультури [30, с. 105].

Прецедентний образ може формуватись на матеріалі різних сфер життя лінгвокультурної спільноти, зокрема мистецтва, літератури, кіно та музики, утілюючи національний менталітет, соціально обумовлені переконання тощо. Формування прецедентного образу залежить від історичного підґрунтя, особливості навикишнього середовища, впливу внутрішньополітичного життя та взаємовідносини з іншими країнами. Прецедентні образи становлять важливу частину культурної спадщини народу, зокрема літературного доробку, та сприяють її розвитку. Сформовані прецедентні образи актуалізуються в

різних літературних жанрах, серед яких драматургія, поезія та епічні твори. Широкого використання прецедентні образи набувають у фольклорі, адже саме завдяки їх актуалізації в усній народній творчості вони переростають у багатогранні образи, які стають впізнаваними та розповсюдженими в лінгвокультурному середовищі [7, с. 34]. Прикладами прецедентних образів можуть слугувати, зокрема, козак Мамай або король Артур. Актуалізовані в комунікації прецедентні образи створюють у реципієнта низку відповідних асоціацій [21, с. 70], при цьому з плином часу прецедентний образ зазвичай адаптується до нових лінгвокультурних векторів розвитку та поповнюється новими характеристиками за умови зміни культурних, матеріальних та соціальних умов.

Прецедентні образи функціонують завдяки спільності культурного досвіду та знань між комунікантами. Коли мовець використовує такий образ, він розраховує на те, що реципієнт зрозуміє його підтекст та асоціації. Це можливо завдяки: фоновим знанням (наявність спільного культурного багажу, який включає знання про певні події, твори чи особистості), контекстуальним підказкам (ситуація спілкування та додаткові мовні засоби можуть допомогти реципієнту правильно інтерпретувати прецедентний образ), міжтекстовості (прецедентні образи часто використовуються у різних текстах та медіа, що підсилює їх впізнаваність) [30, с. 105].

Як зазначалось вище, прецедентний образ – це лінгвокультурема, лінгвокультурний концепт, який утворюється на підставі характеристик або дій конкретної особистості, та є загальновідомим у відповідній лінгвокультурі та цінним для неї. Прецедентний образ утворюється, за словами Р. С. Чорновола-Ткаченка, низкою характерних типологічних аспектів прецедентності: таксономічних, якісних, акціональних, локативних і темпоральних аспектів прецедентності [31, с. 19]. В основі такого концептуального утворення зазвичай лежить яскравий конкретно-почуттєвий образ, що формується на матеріалі вихідного/уявного візуального образу. Частотність, повнота актуалізації означених аспектів прецедентності і різноманітність засобів їх вербалізації при

інтертекстуальних взаємодіях визначають базовий або периферійний статус окремого прецедентного образу і його макрогрупову або мікрогрупову значущість для відповідної лінгвокультурної спільноти.

Важливо зазначити, що прецедентний образ – це концепт, який характеризується конкретним посиланням на людину, ситуацію, висловлювання чи текст та є загальновідомим у суспільстві та культурному аспекті соціуму. Відтворення такого концептуального утворення в комунікації членів лінгвокультурної спільноти відбувається зазвичай завдяки його прецедентному імені, яке активізує даний образ [20, с. 503], при цьому активізація конкретних аспектів прецедентного образу може відбуватись за допомогою словосполучень та мікротекстів різного ступеня фіксованості. З цього витікає, що за допомогою лише одного прецедентного імені можливо реалізувати прецедентний образ, який є набагато ширшим поняттям. Але, як зауважує Н. О. Пархоменко, при ускладненні смислів, які треба виразити [для використання прецедентного образу], виникає необхідність активізації додаткових концептів, для чого можуть бути використані словосполучення та висловлювання [20, с. 503]. Таким чином, у міжкультурній комунікації використання прецедентних образів може як полегшувати, так і ускладнювати взаєморозуміння. З одного боку, інтернаціональні прецедентні образи можуть служити мостом між культурами. З іншого боку, національно специфічні образи можуть бути незрозумілими для представників іншої культури, що може призвести до непорозумінь.

Прецедентний образ слід відрізняти від дотичного поняття «модельна особистість». Прецедентний образ та модельна особистість є загальноприйнятими термінами у лінгвокультурології для опису концептуалізації та інтертекстуального зв'язку явищ та феноменів.

Прецедентний образ є концептуальним утворенням, яке набуло ознак прецедентності в контексті конкретних подій чи ситуацій та широко використовується в комунікації членів окремої лінгвокультурної спільноти. Він базується на спільному фонді знань та асоціацій носіїв мови та виникає в

результаті багаторазового використання певних образів або ситуацій, які стають знаковими для даної культури, тому прецедентні образи пов'язані та можуть походити з літературних творів, міфів, історичних подій, фольклору, релігії чи масової культури.

На відміну від прецедентного образу модельна особистість є уособленням ідеального представника суспільства або етносоціальної групи, який є авторитетним та слугує для них прикладом. Модельна особистість є впізнаваною завдяки своїм характерним рисам та стилю як вербальної, так і невербальної поведінки. Як зазначає В. О. Самохіна, у сучасній антропоцентричній лінгвістиці, яка в першу чергу звертає увагу на мовця, модельну особистість описують через її ідіостиль та ідіолект і пропонує враховувати соціально-історичні, національні, індивідуально-психологічні, морально-етичні норми, особливості людини, її світосприйняття і знання про світ, усе, що зумовлює певний ідіостиль особи [24, с. 15]. Під ідіостилем розуміймо систему, що складається не лише із засобів, які використовує автор для передання своїх думок, але і відображає реальність очима автора в той час, як ідіолект описує лише сукупність текстів, які є хронологічно впорядкованими автором згідно з єдиною системою метатропів [25, с. 10]. При цьому ідіолект є набагато вужчим поняттям, ніж ідіостиль, хоча і є його головною складовою.

І.І. Морозова пропонує розглядати модельну особистість як феномен вищого рівня – соціально-психологічний прототип представника певного соціуму у певний історичний період [13, с. 22]. На думку І. Ю. Набокової, модельна особистість – це зразок, що репрезентує знання не про просто абстрактний феномен, а про специфічну соціокультуру наслідування. Модельна особистість має регулятивний потенціал й відіграє орієнтуючу роль у формуванні соціальної поведінки представників певної лінгвокультури. В своїй узагальненій іпостасі модельна особистість є концептом-еталоном, тобто тією моделлю, яку суспільство визначає прикладом для наслідування, а в конкретній іпостасі – концептом-стереотипом, що репрезентує ту чи іншу рольову модель, яка позитивно або негативно оцінюється стосовно еталона [15, с. 128].

Треба зауважити, що прецедентний образ та модельна особистість мають багато відмінностей. В основі модельної особистості лежить опис типової поведінки особистості в лінгвокультурному та соціальному середовищі, за нею не обов'язково закріплене прецедентне ім'я або особистість. Вона пов'язана з певними стандартами та культурними нормами та може бути використана як взірець для наслідування. На відміну від модельної особистості, прецедентний образ формується на матеріалі характеристик конкретної особистості, не має нормативної функції [33, с. 35] та зазвичай актуалізується фіксованими вербальними структурами, зокрема прецедентним іменем та висловленням.

Розділяючи поняття «прецедентний образ» та «модельна особистість», важливо також розглянути поняття «лінгвокультурний типаж». У лінгвістиці під літературним типажем мають на увазі літературний концепт, особливістю якого є сукупністю культурних та лінгвістичних рис та характеристик типу особистості [22, с. 188]. Під лінгвокультурним типажем позначають соціальну групу або особистість у конкретному культурному середовищі та визначають особливості його поведінки та стилю мовлення. До складових лінгвокультурного типажа належать стиль мовлення, лексичний запас, особливості діалекту та мовні звичаї, характерні лише для певного культурного середовища. Завдяки лінгвокультурному типуажу можливо дослідити мовленнєву поведінку людини та її культурну ідентичність. Проаналізувавши все вищезазначене, наведемо можливі приклади лінгвокультурного типажу: український козак [27, с. 325], японський самурай, англійський дворецький, французький дворянин тощо.

Ю. Бондарчук зазначає, що образна частина лінгвокультурного типажа актуалізується такими асоціативними ознаками, які формують соціолінгвістичний портрет лінгвокультурного типажа, а саме зовнішність, риси характеру й діяльність [5, с. 148]. За Н. В. Коч, для лінгвокультурного типажа найбільш значимою є аксіологійна складова частина, що виявляється на рівні ціннісних орієнтацій суспільства з опорою на базові культурні ідеї, а об'єктивне обґрунтування причин функціонування певного лінгвокультурного

типажу у конкретній культурі можливе лише з опорою на певну культурологічну, філософську, релігійну чи психологічну концепцію, що пояснює глибинні механізми його формування [10, с. 7].

А. В. Русакова порівнює модельну особистість та лінгвокультурний типаж [22, с. 190]. Вона робить висновок, що вищезазначені поняття мають чимало спільних рис, головна з яких – це вплив цих понять на загальну культуру суспільства чи нації в цілому. Щодо відмінностей, то можна відмітити наступне: модельна особистість є хоча і протипним образом, але її межі є достатньо варіативні, не чіткі, в той час як за лінгвокультурним типажем мається на увазі доволі чіткий, типізований образ.

Терміном «лінгвокультурний типаж» позначають типового представника соціальної групи у конкретному культурному середовищі, щоб визначити особливості притаманної поведінки, атрибутів та стилю мовлення (наприклад, український козак, англійський дворецький) [22, с. 190].

Як і прецедентний образ, лінгвокультурний типаж також однозначно пов'язаний з певною лінгвокультурною ідентичністю, проте це лінгвоконцептуальні одиниці різного порядку, Зокрема, про це свідчить спосіб їхньої актуалізації в комунікації представників окремої лінгвокультури: в той час, як прецедентний образ переважно вербалізується прецедентним іменем, лінгвокультурний типаж зазвичай актуалізується нефіксованими атрибутивними словосполученнями, які складаються з іменника, що позначає представника професії або певної соціальної групи, і прикметника, що позначає національну приналежність відповідного типажа. Таким чином, на відміну від прецедентного образу, лінгвокультурний типаж є лінгвокультурним концептом набагато вищого рівня абстракції, який в комунікації вживається для характеристики численної групи представників, типових для відповідної лінгвокультури.

Висновки до розділу 1

1. Лінгвокультурологія інтегрує положення когнітивної лінгвістики, теорії комунікації та лінгвостилістики для дослідження способів та засобів відбиття та функціонування культури в мові. З цією метою вона вводить поняття лінгвокультурами: мінімального мовно-знакового носія етнокультурної інформації, складової мовно-культурної компетенції члена спільноти.

2. Лінгвокультурами характеризуються прецедентністю: когнітивною та емоційною цінністю для членів окремої лінгвокультури, котра актуалізується в комунікації в інтертекстуальний спосіб. Одним з різновидів лінгвокультурем є прецедентні феномени: прецедентні висловлення, прецедентні імені, прецедентні ситуації, прецедентні тексти та прецедентні образи. Прецедентний феномен – когнітивне утворення, опосередковане окремою лінгвокультурою, а також комплекс характеристик, які належать до певного образу, тексту чи висловлення. Для нього притаманна трансформація при зміні лінгвокультурного середовища через соціальні, історичні чи релігійні відмінності. Прецедентний текст слугує початковою точкою для інтертекстуального аналізу текстів, що досліджуються. Існує численна кількість класифікацій прецедентних феноменів, найбільш поширеним критерієм для яких є саме характеристика прецедентних феноменів за рівнем вербалізації.

3. Прецедентний образ формується як лінгвокультурний концепт в процесі концептуалізації типологічних рис значущої особистості, які утворюють аспекти прецедентності, суттєві для відповідної лінгвокультури. Прецедентний образ слід відрізнити від модельної особистості та лінгвокультурного типу – споріднених феноменів іншого рівня абстракції та функцій. Прецедентний образ використовується як стійкий образ, до складу якого входять аспекти прецедентності; модельну особистість розглядають як ідеального представника соціальної групи, який є впізнаваним завдяки характерним ознакам. Лінгвокультурний типаж розглядаємо як літературний

концепт, якому притаманна низка лінгвістичних та культурних характеристик особистості чи групи людей у певному лінгвокультурному середовищі.

РОЗДІЛ 2

ПРЕЦЕДЕНТНИЙ ОБРАЗ «*SANTA*» В АНГЛІЙСЬКОМОВНІЙ ДИТЯЧІЙ ЛІТЕРАТУРІ

2.1. Формування прецедентного образу «*Santa*» в англійськомовній літературі

Прецедентний образ «*Santa*» є одним із центральних для англійськомовної дитячої літератури як невід’ємна складова різдвяної культури Європи та низки англійськомовних лінгвокультур: Великої Британії, США, Австралії, Нової Зеландії та ін. Формування цього прецедентного образу, пов’язаного з численними різдвяними традиціями, відбувалось протягом віків. Побутування цього прецедентного образу цікаво спостерігати в англійськомовній дитячій літературі, яка є інструментом соціалізації, спрямованим на формування системи цінностей та соціально прийнятної поведінки у дітей як членів лінгвокультури (див. [43, с. 67]).

Формування прецедентного образу «Санта» в англомовній літературі є результатом багатовікового процесу, який поєднує в собі історичні традиції, літературну творчість та вплив масової культури. Санта Клаус став не лише символом Різдва, але й культурним маркером, який відображає зміни в суспільстві та цінностях. Розуміння еволюції цього образу допомагає глибше проникнути в суть культурних символів та їх роль у літературі та комунікації.

Спочатку традиції актуалізації прецедентного образу «*Santa*» закріплювалися та передавалися в усній формі, а згодом вони почали фіксуватись письмово. Зокрема, одні з перших згадок про різдвяні свята датуються 221 роком нашої ери Секстом Юлієм Африканським, який обрав цю дату через популярне свято в Римі, що означало день народження нескореного сонця; перші згадки про святкування Різдва християнами у Європі відображають проведення меси чи служби опівночі лише 24 грудня, в той час як зараз у більшості країн світу Різдво святкують з розкішними прикрасами, ялинкою, листівками та піснями [43, с. 67]. Ці зміни в різдвяних традиціях

можна пояснити як усною, так і письмовою літературою, яка змусила читачів шукати та відтворювати у реальному житті ті традиції, які вони прочитали або почули завдяки літературі.

Перші етимологічні згадки образу «*Santa*» пов'язані з його історичним релігійним прототипом, Миколаєм Чудотворцем, або Святим Миколаєм, образ якого склався в період Середньовіччя. Відповідно до легенд, Святий Миколай Чудотворець жив у м. Міра, (нині територія Туреччини) у IV столітті н.е. Він був єпископом, відомим своєю щедрістю та любов'ю до дітей. У ранньому християнстві його зображували як статечного чоловіка в єпископському облаченні, з митрою та посохом, що відповідало церковним канонам того часу. З часом історії про святого Миколая та його добрі справи поширилися по всій Європі, особливо в Нідерландах, де він став покровителем дітей і моряків. М. Галадевич визначає образ Миколая Чудотворця як образ, якому притаманно подорожувати між різними культурами, та якому не обов'язково зберігати своє значення та форму під час переміщення у просторі та часі. З цього випливає, що під час переміщення з одного лінгвокультурного середовища до іншого, образ святого сприймається по-різному та змінює свою форму та значення відповідно до тих культурних особливостей, з якими він стикається [39, с. 105-106].

Релігійний прототип образу «*Santa*», Миколай Чудотворець, вважається не вигаданим образом, а реальною людиною, святим, про що свідчать численні релігійні пам'ятки та згадки. Одне з ранніх відомих втілень образу святого Миколая в українській гравюрі було знайдене в ілюстраціях книги «Акафисти» 1629 р. [35, с. 113]. Великої популярності цей релігійний образ набув у XVI-XVIII ст., коли почали створюватись численні символічні зображення святого, базуючись на релігійних уявленнях про нього: картини, скульптури та ікони, що відображали культ Святого Миколая [35, с. 113]. Основними аспектами прецедентності цього релігійного прецедентного образу, який потім був переформований у прецедентний образ «*Santa*» в західноєвропейському та американському лінгвокультурному середовищі, були його атрибути: жертвність та благородність. У східноєвропейському середовищі Святий

Миколай був особою, яка відповідала за моральну поведінку дітей, тому день Святого Миколая, в перше чергу, мав на меті зробити підсумки дитячої поведінки за рік, що супроводжувалось подарунками тим, хто вів себе добре (акціональний аспект прецедентності цього образу). Зазначається, що у XVII ст. серед таких подарунків найбільш популярними були медальйони, хрести, зображення святих та клітки з птахами, аби сприяти виховному процесу та прищепити почуття відповідальності за інших живих істот [39, с. 129]. Образ Миколая Чудотворця набув прецедентності як образ покровителя дітей та моряків і став мандрівним для різних культур Європи [39, с. 105–106]: під час переміщення з одного лінгвокультурного середовища до іншого, образ святого сприймається по-різному та змінює свою форму мовної актуалізації та аспекти прецедентності відповідно до тих лінгвокультурних особливостей, з якими він стикається.

Проте під кінець XX ст. образ Святого Миколая починає втрачати своє первісне значення, яке в трансформується в сучасному лінгвокультурному середовищі в прецедентний образ «*Santa*», під впливом цінностей, які значною мірою формуються споживацькою культурою. Традиційні аспекти прецедентності образу Святого Миколая – візуальні (відповідний літургійний одяг; ракурс зображення тощо), таксономічні (святий) та ін. – почали зникати при його актуалізації в річищі культури комерційного споживання, для якої головним передбачувано став акціональний аспект «дарить подарунки». У семіотичному плані це є свідченням про глибинну валеологічну трансформацію цього прецедентного образу, який в масовій споживацькій культурі замінюється образом «*Santa*».

Особливо яскраво цей процес відбувається в англійськомовній лінгвокультурі США. Перша згадка прецедентного образу «*Santa*» в американській літературі, зроблена газетою *New-York Gazetteer*, датується 1773 р. [42, с. 2]. Проте вважається, що ще у XVII ст. голандські колоністи привезли прецедентний образ Святого Миколая до Америки у притаманній їхній лінгвокультурі формі Сінтерклаасу, який прибуває з Іспанії, їздить на білому

коні, він одягається в літургійний одяг, і має в руках патерицю [42, с. 2]. Проте суттєва несхожість між аспектами прецедентності образу Сінтерклааса та «*Santa*» сприяє виникненню інших версій про джерела формування останнього. Так, наприклад, Ч. Джонсон розглядає можливість формування прецедентного образу «*Santa*» на основі легенд, викладених В. Ірвінгом в його творі «*A History of New York*» у 1809 р. [40]. У В. Ірвінга Святий Миколай з'являється у звичайному, а не літургійному одязі (візуальний аспект прецедентності); до книги також додано уривок, в якому цей персонаж використовує фургон для доставки дітям подарунків.

Вперше досліджуваний прецедентний образ був актуалізований зараз традиційним прецедентним іменем «*Santa*» у вірші, опублікованому газетою «*New York Spectre*». За десять років після інноваційної репрезентації прецедентного образу Святого Миколая В. Ірвінгом, публікується вірш «*Old Santeclaus with Much Delight*», в якому прецедентний образ «*Santa*» набуває свої типові для сучасної англійськомовної лінгвокультури атрибути: сані, запряжені оленем [41]. Остаточню прецедентний образ «*Santa*» формується після публікації в газеті в м. Троя, шт. Нью-Йорк, в 1823 р. одного із наріжних для дослідження цього образу творів американської літератури: анонімного вірша «*The Night Before Christmas*» або «*A Visit from St. Nicholas*». Вірш, декламація якого стала складовою різдвяних традицій американської лінгвокультури, поширила трансформований прецедентний образ «*Santa*», який летить нічним небом на санях, запряжених вісьмома літаючими північними оленями, і сідає на дах. Він спускається в димохід і наповнює панчохи, які висять над каміном, подарунками. Єдина невідповідність прецедентного образу «*Santa*», актуалізованого в цьому вірші, у порівнянні з тим, який функціонує в сучасній лінгвокультурі, полягає в аспекті прецедентності «розмір»: персонаж віршу «*The Night Before Christmas*» невеликий на зріст, як і його північні олені, на відміну від сучасного «*Santa*», ріст якого не є маркованим [42, с. 3]. Проте саме у цьому вірші вперше актуалізуються центральні для сучасного прецедентного

образу «*Santa*» аспекти прецедентності (атрибути та акціональні параметри: червоний костюм, борода та роздавання подарунків дітям).

Актуалізація прецедентного образу «*Santa*» засобами образотворчого мистецтва також відіграли важливу роль у формуванні цього образу в англійськомовній лінгвокультурі США. Зокрема, художник-карикатурист Т. Наст, створив перший відомий портрет Санта-Клауса в американській лінгвокультурі, який був опублікований журналом «*Harper's Weekly*» в 1863 р. Наст створив класичне зображення прецедентного образу «*Santa*» з додаванням нових деталей до його зовнішнього вигляду: веселого, привабливого та доброзичливого чоловіка з бородою, одягненого у яскраво-червоний костюм, та з капелюхом на голові. Така візуалізація створила предметно-чуттєве ядро цього прецедентного образу та сприяло поширенню образу американського «*Santa*» і зміцненню асоціацій між цим образом та різдвяними святами в лінгвокультурі США. Цей образ став канонічним і широко використовувався в подальших літературних творах та ілюстраціях.

Водночас в британській лінгвокультурі ще в XVII ст. виникає свій різновид сучасного прецедентного образу «*Santa*»: «*Father Christmas*», якого зображують старим, одягненим в зелений або червоний одяг з хутром. Прецедентний образ «*Father Christmas*» уособлює добро та мирні втіхи як результат важкої та сумлінної праці, кульмінацією яких є застілля. Прецедентний образ «*Father Christmas*» був яскраво представлений в однойменній ілюстрованій книжці Р. Бріггса: він значно відрізняється за своїми аспектами прецедентності від прецедентного образу «*Santa*»: «*Father Christmas*» має вигляд звичайного старого з білою бородою, одягненого в зелений костюм; він важко працює, він сварливий, з великим незадоволенням проходить через всі різдвяні традиції та має свої проблеми та недоліки, які роблять його більш реалістичним і привабливим для британської аудиторії. Цей образ споріднений з прецедентним образом «*Santa*» своїм акціональним параметром: як і «*Santa*», «*Father Christmas*» приносить дітям подарунки [41].

Необхідно зазначити, що в лінгвокультурі Великої Британії ці два прецедентні образи склались паралельно, причому «*Father Christmas*» є ендемічним, тоді як прецедентний образ «*Santa*» асимілювався з американської лінгвокультури у XIX ст. завдяки поширенню та розвитку культурних та торгівельних зв'язків між державами. У XX столітті ці два прецедентні образи почали зливатися і утворили в британській лінгвокультурі єдиний прецедентний образ «*Santa*», який має центральні аспекти прецедентності американського образу «*Santa*» та периферійні британського «*Father Christmas*». Так, в сучасних творах англійськомовної літератури для дітей часто центральні зовнішні аспекти прецедентності актуалізуються зображенням як червоного костюму американського «*Santa*», так і (рідше) зеленого чи синього костюму «*Father Christmas*»; особливий акцент робиться його якісному аспекті прецедентності «дратівливість», характерому для ендемічно британського образу. Водночас казати про остаточне злиття цих двох прецедентних образів зарано: обидва імені «*Father Christmas*» та «*Santa*» актуалізуються в творах літератури та в повсякденній комунікації в британській лінгвокультурі, проте процес асиміляції триває.

У XX столітті образ «*Santa*» зазнав значних трансформацій, зумовлених впливом масової культури та комерційного підходу до святкових традицій. Рекламні кампанії, зокрема знаменита кампанія *Coca-Cola* 1930-х років, зробили образ «*Santa*» уніфікованим і візуально стабільним: «*Santa*» зображувався як доброзичливий старий із круглим обличчям, рум'яними щоками та в червоному костюмі з білою облямівкою, що стало еталоном популярного сприйняття персонажа [41]. Ця комерційна уніфікація створила впізнаваний візуальний стандарт, що перетворив образ «*Santa*» на символ святкового достатку, доступного для різних соціальних груп, і підкреслила його роль як носія радості та гармонії.

У літературі періоду, особливо в роки Другої світової війни, «*Santa*» часто виконує символічну функцію носія надії й єдності, уособлюючи цінності добра, витривалості та взаємодопомоги, що були важливими в умовах соціальної

нестабільності. Використання образу «*Santa*» як засобу психологічної підтримки в літературі та медіа відображає прагнення до культурної консолідації, де «*Santa*» символізує надію на краще майбутнє та універсальні людські цінності.

Важливо підкреслити, що сучасний прецедентний образ «*Santa*» в англійськомовній лінгвокультурі має потужну виховну спрямованість, адже до або у відповідь на прибуття «*Santa*» діти мають дотримуватися певної поведінки [41, с. 25]. Наразі така функція образу більше не зумовлена усвідомленими релігійними нормами. Саме периферійність останніх для еволюціонуючого прецедентного образу «*Santa*» зумовлює зміну його аспектів прецедентності. Навряд чи середній представник англійськомовної лінгвокультури знає, що мощі Миколая Чудотворця наразі зберігаються в м. Барі в Італії, проте більшість англійськомовних дітей знає, що «*Santa*» живе на Північному полюсі або у Скандинавії, та, незалежно від релігійності, має вірити в те, що подарунки на Різдво приносить «*Santa*». [39, с. 134].

У сучасній англійськомовній літературі образ “*Santa*” продовжує еволюціонувати. Автори використовують його в різних жанрах — від традиційних різдвяних історій до фантастики та навіть трилерів. Наприклад, у романах Террі Пратчетта герой перетворюється на фігуру, яка відображає соціальні та культурні проблеми сучасності. Зокрема, у романі “*Hogfather*” “*Santa*” постає у вигляді персонажа “*Hogfather*” — божество Дискосвіту, аналогічне Санта Клаусу, яке приносить подарунки дітям у ніч перед Святком Свинопаса (аналог Різдва). “*Hogfather*” зображується як міфічна істота, що їздить на санях, запряжених чотирма великими свинями. Він уособлює собою не лише святкову атмосферу, але й глибинні аспекти людської природи, пов'язані з вірою в щось більше та загадкове.

Прецедентний образ Санти служить потужним інструментом для комунікації з читачем, оскільки він базується на спільно зрозумілих символах та асоціаціях. Це дозволяє авторам не лише передавати свої ідеї, але й

викликати емоційний відгук, ґрунтуючись на колективному культурному досвіді.

Таким чином, сучасний прецедентний образ «*Santa*» є результатом синтезу та еволюції багатьох інших споріднених образів з різних країн, різних релігій та традицій християнства, голландського, скандинавського, британського та американського фольклору та його адаптації до приймаючих лінгвокультур. Образ «*Santa*» в англomовній літературі служить дзеркалом соціальних та культурних змін, відображаючи трансформацію цінностей та ідеалів суспільства. Від традиційного дарувальника подарунків до складного персонажа з моральними дилемами, образ «*Santa*» відображає розвиток суспільної думки та актуальні проблеми різних епох.

2.2. Вербалізація образу «*Santa*» в англійськомовній дитячій літературі

Як показано вище, прецедентний образ «*Santa*» є базовим для сучасної англійськомовної лінгвокультури та утворюється багатьма аспектами прецедентності. Аналіз словникових дефініцій та творів, в яких актуалізується досліджуваний прецедентний образ, показує, що його іменем є лексема «*Santa*».

Приклад 1. ...1. *Santa* is 1.1 an imaginary old man with red clothes and a long white beard. (*Oxford Dictionary*)

Базові аспекти прецедентності цього образу є універсальними та характерними для всіх англійськомовних лінгвокультур. Онтологічним аспектом прецедентності цього образу, який необхідний для визначення його видової класифікації, є позначення його як істоти за допомогою використання іменників «*saint*», «*man*», «*person*» та займенника «*who*»

Приклад 2. a person with long, white hair and a beard and a red coat who is believed by children to bring them presents at Christmas... (*Cambridge Dictionary*)

Одним із основних якісних аспектів прецедентності, що утворюють образ «*Santa*» є чоловіча стать, що вербалізується лексемою «*man*» (див. приклад 1, також [46]). Одночасно характерним якісним аспектом прецедентності цього образу є похилий вік, що вербалізується лексемою «*old*» (приклад 1, також

[45]). Виділені за допомогою словників основні аспекти прецедентності образу «*Santa*» можна представити наступним чином: *SANTA is an old man*.

Під час розвитку та реалізації даного прецедентного образу, позначені аспекти прецедентності та засоби їх вербалізації в прецедентних текстах можуть змінюватися та доповнюватися у літературному процесі.

Розглянемо англійськомовні твори дитячої британської літератури «*Father Christmas*» Реймонда Бріггса (1973), «*The Jolly Christmas Postman*» Джанет та Алана Албергів (1991) та «*The Lion, the Witch and the Wardrobe*» Клайва Стейплза Льюїса (1950), який є першою книгою серії «*Chronicles of Narnia*». В даних творах зазначені аспекти прецедентності змінюються таким чином. У творі «*Father Christmas*» Р. Бріггса прецедентний образ актуалізується прецедентним іменем «*Father Christmas*» альтернативного прецедентного образу, що свідчить про його історичну спрямованість та важливу для англійськомовної лінгвокультури спорідненість з сімейними цінностями:

Приклад 3. ... *Father Christmas, he always has time to stop and chat to the animals...* (Briggs)

Прецедентне ім'я «*Father Christmas*» також зустрічається і в творі К. С. Льюїса «*The Lion, the Witch and the Wardrobe*», що відображає бажання автора вплести у твір елементи рідної культури. Це допомагає читачам відчувати близькість до персонажа та підсилює автентичність історії. Крім того, використання прецедентного імені «*Father Christmas*» у даному творі має символічне значення: у Нарнії панує вічна зима без Різдва — метафора застою та відсутності надії, а поява «*Father Christmas*» символізує початок кінця влади Білої Відьми та повернення радості й надії в світ. Таким чином, «*Father Christmas*» представляє відродження традицій та нормального плину часу, що було порушено закляттям. Це підкреслює тему відновлення та оновлення.

Приклад 4. ... "*Merry Christmas! Long live the true King!*" said *Father Christmas*... (Lewis)

У творі Дж. та А. Албергів для актуалізації прецедентного образу використовується прецедентне ім'я «*Santa*», має важливе семантичне й

культурне навантаження, що можна пояснити кількома аспектами. По-перше, вибір прецедентного імені «*Santa*» відображає актуальні соціокультурні реалії, коли глобальні й англо-американські образи святкових персонажів поступово витісняють локальні. Цей вибір робить персонажа більш впізнаваним для ширшої аудиторії, у тому числі й для читачів поза межами Великої Британії. По-друге, використання прецедентного імені «*Santa*» створює асоціацію з конкретними рисами цього образу, закріпленими у масовій культурі, де він представлений як веселий і привітний персонаж, який уособлює сучасний комерціалізований образ Різдва:

Приклад 5. ...*Santa was eating his breakfast of scrambled eggs* (Ahlbergs)

Виділені вище на підставі аналізу словникових дефініцій якісні аспекти прецедентності, а саме стать та вік досліджуваного прецедентного образу, актуалізуються у художніх творах без змін:

Приклад 6. ...*The old man grumbled to himself as he heaved the sack over his shoulder...* (Briggs)

Приклад 7. ...*Behind that beard, his face was old and wise and merry. ...* (Lewis)

Приклад 8. ... *The jolly old fellow was on his way, chuckling and bringing joy ...* (Ahlbergs)

Розглянемо тепер, як актуалізуються зазначені аспекти прецедентності в англійськомовних творах американської лінгвокультури, зокрема «*The Night Before Christmas*» Клементя Кларка Мура (1823), «*The Polar Express*» Кріса ван Олсбурга (1985) та «*Rudolph the Red-Nosed Reindeer*» Роберта Льюїса Мея (1939). Прецедентне ім'я, яким актуалізується прецедентний образ «*Santa*» в творах американської літератури переважно утворюється лексемою «*Santa*»:

Приклад 9. ... *Santa Claus had a real belly on him. ...* (Allsburg)

Приклад 10. ... *Then one foggy Christmas Eve, Santa came to say...* (May)

Аспекти прецедентності «стать» та «вік» прецедентного образу, що виступають його якісними аспектами прецедентності, також не

трансформуються та реалізуються прикметником «*old*» та займенником «*he*», аналогічно британській лінгвокультурі:

Приклад 11. ... *For that night, old Santa knew he had found the one to guide his sleigh through the fog...* (May)

Приклад 12. ... *He was chubby and plump, a right jolly old elf...* (Moore)

У цьому віршованому фрагменті Клемента Кларка Мура лексема «*man*» не використовується для актуалізації відповідного аспекта прецедентності, натомість автор актуалізує периферійний аспект прецедентності «чарівна істота» іменником «*elf*». Автор акцентує на його чарівній, казковій природі, створюючи особливий образ, який виходить за межі звичайної людської істоти. Термін «*elf*» також має культурне значення, пов'язане з магією та святковою атмосферою, яку приносить образ «*Santa*». Така характеристика підсилює уявлення про нього як про добродушного, навіть трохи таємничого персонажа, що виконує роль не тільки святкового дарувальника, а й охоронця різдвяного духу. Лексема «*man*» могла б надати Санті рис звичайної людини, натомість «*elf*» акцентує на його ігровому й чудовому аспекті, тим самим створюючи більш фантастичний образ, що відповідає духу свята та уявленням про його надприродні здібності.

До англійськомовної дитячої літератури належать також твори канадських та австралійських митців. Проаналізуємо особливості актуалізації прецедентного образу «*Santa*» в творах канадських письменників Роша Кер'єра «*The Hockey Sweater*» (1979) та Троя Таунсіна «*A Moose in a Marple Tree*» (2008), а також в творах австралійських письменників Івонн Морісон «*An Aussi Night Before Christmas*» (2006) та Кім Мішель Тофт «*The Twelve Underwater Days of Christmas*» (2007). Серед наведених чотирьох прикладів прецедентний образ «*Santa*» актуалізується його прототиповими аспектами прецедентності. Винятком слугує лише твір «*The Hockey Sweater*» Р. Кер'єра, у якому для вербалізації прецедентного імені досліджуваного образу не використовується лексема «*Santa*», але відсутність вербальної згадки про образ «*Santa*» компенсується ілюстрацією, на якій він ковзає поруч із хокеїстами, що значно

збагачує атмосферу твору. Це художнє рішення підсилює різдвяний настрій і додає символічного значення, поєднуючи святковий дух із канадськими традиціями. Крім того, оскільки текстова згадка про образ «*Santa*» відсутня, його ілюстрація додає рівень змісту, створюючи простір для уяви й асоціативного сприйняття читачами. Це дозволяє історії залишатися фокусованою на темі хокею, але водночас дарує додаткову святкову глибину.

Розглянемо приклади актуалізації цього прецедентного образу прецедентним іменем «*Santa*»:

Приклад 13. ... *Down the road came Santa, whooping like mad...* (Morrison)

Приклад 14. ... *On the sixth day of Christmas my true love gave to me six geese a-laying, .. and a moose in a maple tree with Santa...* (Townsin)

Проте не всі якісні аспекти прецедентності досліджуваного образу, які актуалізуються в британській та американській лінгвокультурах лексемами «*old*» та «*man*», відтворюються у наведених творах англomовної дитячої літератури. Наприклад, у творах представників австралійської лінгвокультури І. Морісон та К. Тофт та канадського письменника Р. Кер'єра прецедентний образ «*Santa*» актуалізується в гендерно нейтральний спосіб та без уточнення віку. Австралійська та канадська лінгвокультури часто тяжіють до універсального й інклюзивного підходу, що дозволяє сприймати прецедентний образ «*Santa*» як загальнодоступний, доброзичливий образ, який не потребує конкретизації віку чи гендеру. Це знижує прив'язку до таких традиційних рис, які вербалізуються лексемами «*old*» чи «*man*», і робить даний прецедентний образ більш нейтральним та доступним для всіх.

Проте, інший представник канадської лінгвокультури, Т. Таунсін, у творі «*A Moose in a Marple Tree*» актуалізує аспекти прецедентності, пов'язані з гендерною ідентичністю досліджуваного прецедентного образу та його вікими характеристиками: він не використовує прототипові лексеми «*old*» та «*man*», але в своєму творі створює прецедентний образ «*Santa*», актуалізуючи його базові аспекти прецедентності (похилий вік, чоловіча стать) опосередковано, акцентуючи увагу читача на його сивій білій бороді.

Приклад 15. ... *With his long white beard flowing like snow, Santa looked as timeless as the North itself...*(Townsin)

Таким чином, у 63% досліджуваного матеріалу прецедентний образ «*Santa*» конструюється як людина похилого віку чоловічої статі, тож дані ознаки можна вважати прототиповими.

Серед наступних за важливістю аспектів прецедентності образу «*Santa*» у сучасній культурі виділяються його зовнішні характеристики: наявність (довгої) білої бороди, червоний костюм та опецькуватість. Ці риси стали невід'ємними елементами іконографії Санти та глибоко вкоренилися в колективній свідомості, слугуючи ключовими маркерами його впізнаваності:

Приклад 16. ...*a plump, white-bearded, red-suited, and jolly old man in modern folklore who delivers presents to children at Christmastime...*(Merriam-Webster)

Приклад 17. ...*an imaginary old man with red clothes and a long white beard...*(Oxford Dictionary)

Наявність довгої білої бороди символізує мудрість, досвід та батьківську доброту. Борода надає образу «*Santa*» патріархального вигляду, підкреслюючи його роль як захисника та наставника. Червоний костюм, часто прикрашений білою обробкою, асоціюється зі святковістю, радістю та енергією. Червоний колір традиційно пов'язаний з теплом та активністю, що додає образу динамічності та привабливості. Повнота та веселий характер прецедентного образу «*Santa*» підкреслюють його щедрість та доброзичливість. Опис його за допомогою лексем «*plump*» створює враження комфорту та затишку, що важливо для дитячої аудиторії.

У британській та американській англійськомовній дитячій літературі досліджуваний прецедентний образ не зазнає жодних змін та ці його прототипові аспекти прецедентності актуалізуються лексемами та словосполученнями “*white beard*”, “*suit*”, “*plump*”, “*belly*”, “*fat*”, “*red-coloured*”. Зовнішність образу «*Santa*» акцентується на характеристиках, які підсилюють його доброзичливість і здатність дарувати радість. Його червоний костюм і біла борода є символами радості й тепла, а округла статура асоціюється з

доброзичливістю та щедрістю. Зазначені аспекти прецедентності актуалізуються також аналогічними лексемами і канадськими авторами:

Приклад 18. ...*Father Christmas looks so jolly, plump and kind, with his long white beard and his broad behind...* (Briggs)

Приклад 19. ... *His suit was red, his beard was white, as he climbed onto the roof that night...* (Townsin)

Американським авторам творів для дітей також притаманно не просто актуалізувати якісний аспект прецедентності «*plump*», а звертати увагу на великий живіт як атрибут образу «*Santa*», щоб підкреслити його традиційний образ добродушного, щедрого та веселого персонажа. Великий живіт символізує радість, достаток і щедрість, що робить героя більш привабливим і зрозумілим для дітей. Такий опис сприяє створенню теплого та близького образу, який легко запам'ятовується і викликає позитивні емоції. Використання слова «*belly*» робить опис більш невимушеним і доступним для дитячого сприйняття, підсилюючи емоційний зв'язок між читачем і персонажем. Таким чином, акцент на великому животі допомагає автору ефективніше передати образ «*Santa*». Зокрема, у двох досліджуваних творах американської дитячої літератури для опису зовнішності прецедентного образу «*Santa*» використовують лексему «*belly*»:

Приклад 20. ... *He had a broad face and a little round belly...* (Moore)

Приклад 21. ... *He was a big man with a round belly that shook when he laughed...* (Allsburg)

У досліджених творах канадської літератури для дітей при створенні прецедентного образу «*Santa*» також актуалізуються аспекти прецедентності «похилий вік» та атрибути «біла борода» і «червоно-білий костюм», що характерно для інших англійськомовних лінгвокультур, проте цей прецедентний образ стає унікальним в аспекті статури, адже в цих творах наголошується, що «*Santa*» має худорляву фігуру. У творі Роша Кер'єра «*The Hockey Sweater*» костюм героя є яскраво-червоного кольору, а не стандартного червоно-білого, що додає йому унікальності. Незважаючи на це, він все ще має

білу бороду та інші традиційні атрибути. Такий опис підкреслює відмінність канадського бачення образу «*Santa*», роблячи його більш реалістичним і близьким для місцевих дітей. Акцент на його стрункій фігурі відображає прагнення відходу від стереотипів і надання персонажу нових, оригінальних рис.

Приклад 22. ...*Santa Claus was in his sleigh and he looked different from the Santa Claus in the Eaton's catalogue. He wasn't fat, his suit was a bright red...* (Carrier)

Непрототипові аспекти прецедентності також відіграють суттєву роль при формуванні прецедентного образу «*Santa*» у досліджених творах австралійських письменників. В них зустрічаємо лексеми "*beard*", "*suit*", "*white*", які актуалізують обговорені вище прототипові аспекти прецедентності образу «*Santa*». Проте, можливо через погодні відмінності австралійського Різдва, наприклад, у творі "*The Twelve Underwater Days of Christmas*" прецедентний образ «*Santa*» актуалізується в незвичайному абстрактному морському світі і трансформується відповідним чином. Саймон Тохт використовує такі лексеми для опису прототипових та непрототипових аспектів прецедентності образу «*Santa*»: "*bright red suit*" ("яскраво-червоний костюм") для збереження традиційного образу Санти навіть у підводному світі; "*sea glass*" ("морське скло") та "*starfish*" ("морські зірки") додають морських деталей до костюма; "*shiny fins*" ("блискучі ласті") замість черевиків, що підкреслюють підводне середовище. Периферійні деталі зовнішності підкреслюють морське середовище і створюють казкову атмосферу, де кожен елемент одягу має підводний, чарівний вигляд.

Приклад 23. ...*Santa's suit of red and white looks so grand in the water's light...* (Toft)

Приклад 24. ...*Instead of his usual boots, he wore sleek, shiny fins that helped him glide through the water...* (Toft)

Приклад 25. ... *Santa drifted through the coral reefs, his traditional red suit now adorned with small starfish and pieces of shimmering sea glass...* (Toft)

У творі «*An Aussi Night Before Christmas*» Івонн Морісон використовує культурно адаптований образ «*Santa*», що відображає місцеву австралійську атмосферу та кліматичні особливості. Замість традиційного північного вбрання, автор пропонує альтернативний варіант, який відображає неформальність, легкість і практичність. Зовнішність образу «*Santa*» демонструє адаптацію до умов спекотного клімату, зокрема, вибір легкого одягу і аксесуарів, що відповідають потребам людини в пустельних і прибережних регіонах. Цей образ створює відчуття культурної відповідності, втілюючи австралійські національні особливості, що виражаються через зовнішні характеристики та символи місцевого побуту й традицій. Така зміна дозволяє поєднати знайомі елементи різдвяної тематики з фантастичним підводним світом, створюючи захоплюючу та оригінальну історію для дітей. Це також сприяє розвитку уяви та зацікавленості читачів, пропонуючи новий погляд на традиційного персонажа у незвичному контексті.

Приклад 26. ...*He wore bright red boardies and a matching top...* (Morrison)

Приклад 27. ...*His feet bare and dusted with sand*...(Morrison)

Приклад 28. ...*Instead of a sleigh, he held a boomerang in one hand*...(Morrison)

Утім, незважаючи на новаторство окремих письменників, які адаптують прецедентний образ «*Santa*» до контексту функціонування своєї лінгвокультури, серед досліджуваного нами матеріалу актуалізовано 72% прототипових аспектів прецедентності «зовнішність».

Також до важливих якісних аспектів прецедентності образу «*Santa*» належать риси характеру цього персонажу, які використовують для передачі його ставлення до людей і навпаки. До прототипових ознак досліджуваного образу належить доброта та гарне почуття гумору, що переважно актуалізуються лексемами «*jolly*», «*kind*», «*friendly*», «*generous*» та «*thoughtful*», які виявлені практично в усіх проаналізованих творах американської, канадської, австралійської лінгвокультур:

Приклад 29. ... *Santa's eyes were gentle and kind and he had a warm smile that made us feel safe and happy...* (Carrier)

Приклад 30. ...*Santa's thoughtful and caring nature was reflected in the perfect gift he brought...* (Carrier)

Приклад 31. ...*The jolly old man laughed as he slipped a card into a brown paper envelope...* (Ahlbergs)

Приклад 32. ...*Santa's kind heart and gentle voice made Rudolph feel accepted and proud...* (May)

Приклад 33. ...*Santa's warm smile and generous spirit made every child feel special on Christmas Eve...* (Allsburg)

Приклад 34. ...*Santa's thoughtful and generous gifts brought happiness to the sea creatures, showing his caring nature...* (Toft)

Водночас поряд з актуалізацією прототипових для досліджуваного прецедентного образу рис характеру спостерігаємо також периферійні. Наприклад, у творі Р. Бріггса «*Father Christmas*», відповідні якісні аспекти прецедентності поляризуються: завдяки використанню продуктивної синтаксичної моделі та лексем, «*Santa*» описується як зморений своєю працею. Це досягається завдяки продуктивній синтаксичній моделі, де структурні повторення й описові конструкції зосереджуються на вираженні втоми й буденності в житті героя. Лексеми, такі як «*grumbling*», «*complaining*» і «*sighing*», разом із прикметниками на зразок «*weary*» і «*exhausted*» підсилюють образ «*Santa*» як втомленого роботою індивіда, що з труднощами приймає свою роль. У результаті цей портрет образу «*Santa*» стає інноваційним:

Приклад 35. ... *He is always jolly in the shops, but when he gets home he often feels so tired that he can hardly drag his boots off...* (Briggs)

Приклад 36. ... *He spent most of the night complaining to himself, wishing he could be anywhere but out in the snow...* (Briggs)

У творі «*The Lion, the Witch and the Wardrobe*» британської літератури персонаж «*Santa*» має декілька периферійних, непоширених для його традиційного образу рис характеру, які додають глибини та незвичності його

постаті, зокрема рішучість і войовничість та цілеспрямованість і спокійна впевненість:

Приклад 37. ... *Father Christmas looked determined as he handed Peter a sword and shield, readying him for the battles to come...* (Lewis)

Приклад 38. ... *Father Christmas's calm assurance gave the children courage, as he promised that Aslan was on the move....* (Lewis)

Аналізуючи актуалізацію аспектів прецедентності, які стосуються характеру прецедентного образу «*Santa*», на основі досліджуваних творів для дітей, що представляють різні англійськомовні лінгвокультури, можна дійти висновку, що у 86% творів актуалізуються прототипові аспекти прецедентності, які вербалізуються аналогічними лексемами. Це свідчить про крос-культурну гомогенність цих аспектів прецедентності досліджуваного образу.

Характерним для досліджуваного образу «*Santa*» є його акціональні аспекти прецедентності: переважно він роздає дарунки та подорожує на санях:

Приклад 39. ...*a man in modern folklore who delivers presents to children at Christmastime...* (Merriam-Webster)

Цей акціональний аспект прецедентності образу «*Santa*» також актуалізується в досліджених творах для дітей різних англійськомовних творів для дітей: «*Santa*» має мішок з подарунками, їде на оленях, дарує подарунки. У кожному з цих аспектів образу «*Santa*» виокремлюються архетипові символи: мішок із подарунками постає як метафора щедрості й таємничості, оскільки втілює матеріалізацію дитячих мрій; їзда на оленях символізує його надприродні можливості, відображаючи сакральний статус персонажа; а дарування подарунків демонструє процес трансцендентного обміну, де «*Santa*» виступає посередником між світом бажань дітей і світом матеріальних благ.

У творі "*An Aussie Night Before Christmas*" І. Морісон актуалізуються ці прототипові аспекти прецедентності вербалізуються лексемами "*presents*", "*to show*":

Приклад 40. ... *He [Santa] was dressed in red from his head to his toe and he had a big bag of presents to show...* (Morrison)

У творі “*The Polar Express*” К. Олсбург відтворює прецедентний образ «*Santa*», який їздить на санях з оленями:

Приклад 41. ...*Then he [Santa] climbed aboard and the reindeer lifted into the air again.* (Allsburg)

Проте окремі автори надають прецедентному образу «*Santa*» авторські акціональні аспекти прецедентності, які не є прототиповими для цього образу. Так, серед досліджених текстів вирізняється твір австралійської авторки К. Тофт «*The Twelve Underwater Days of Christmas*», адже у ньому досліджуваний прецедентний образ «*Santa*» зображений у морському середовищі, плаває на дошці для серфінгу від затоки до затоки, щоб роздавати подарунки різним тваринам морського світу. Тобто, акціональні аспекти прецедентності цього образу актуалізуються в стандартний спосіб, адже його головна функція, роздавання подарунків, лишається незмінною, проте атрибути цього персонажу адаптовані до австралійських реалій:

Приклад 42. ... *On the ninth day of Christmas, Santa took a dive, rode on his surfboard through the coral alive...* (Toft)

Отже, можна дійти висновку, що близько 100% досліджених творів англійськомовної дитячої літератури відтворюють функцію та роль прецедентного образу «*Santa*» у прототиповий спосіб; трансформації стосуються атрибутів та переважно стосуються засобу транспортування.

Таким чином, проведений аналіз показав, що прецедентний для англійськомовної лінгвокультури образ «*Santa*» формується в творах представників сучасних англійськомовних лінгвокультурних спільнот переважно із прототипових аспектів прецедентності. Розглядаючи такі аспекти прецедентності цього образу, як ім'я, вік, стать, зовнішній вигляд, емоційний стан та функцію, слід зауважити, що майже у всіх наведених творах вони актуалізуються стереотипно. До периферійних аспектів прецедентності дослідженого прецедентного образу належить «настрій», пов'язаний з виконанням його основної функції роздавання подарунків (вербалізується лексемою “*tired*”), травестійная трансформація атрибуту «одяг» («*red*

boardies»), та аспекту прецедентності «зовнішність», який інвертується та вербалізується заперечною конструкцією «*not fat*», що відрізнялася від прототипової.

Висновки до розділу 2

1. Формування прецедентного образу «*Santa*» в англійськомовних споживацькій лінгвокультурі відбувалось на підставі попереднього мандрівного прецедентного образу Святого Миколая, який сформувався в епоху Середньовіччя в Європі та змінив свої основні аспекти прецедентності та ім'я під час адаптації до окремих англійськомовних лінгвокультур.

2. Прецедентний образ «*Santa*» утворений низкою базових та периферійних аспектів прецедентності: найменування («*Santa*»), акціональні параметри («*brings presents*»), якісні параметри, пов'язані із рисами характеру («*kind*», «*jolly*»), атрибути та параметри зовнішності («*plump*», «*red suit*»), статі («*man*») та віку («*old*»). Серед непрототипових рис виявлені переважно якісні аспекти прецедентності («*tired*» при позначенні емоційного стану, «*not fat*» для позначення статури тощо).

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Роботу присвячено аналізу процесів формування та вербалізації прецедентного образу «*Santa*» як різновиду прецедентних феноменів та визначенню його структурно-семантичних та функціональних аспектів прецедентності у англійськомовних творах дитячої літератури різних англійськомовних лінгвокультур (Великої Британії, США, Австралії та Канади).

У розділі 1 теоретичні підвалини дослідження обраної проблематики, зокрема основні положення лінгвокультурології; розглянуто прецедентні феномени як одиниці лінгвокультури та основу інтертекстуальності, виділено їхні типологічні характеристики та проаналізовано наявні класифікації і запропоновано робочу класифікацію відповідно до завдань дослідження. У роботі розглянуто прецедентний образ як різновид прецедентних феноменів та проаналізовано його типологічні характеристики. Також розкрито поняття інтертекстуальності як процесу актуалізації прецедентних феноменів та проаналізовано поняття «модельна особистість», «лінгвокультурний типаж» та співставлено їх характеристики з прецедентним образом.

Розділ 2 присвячено розгляду процесів формування, еволюції та побутування прецедентного образу «*Santa*» в різних англійськомовних лінгвокультурах. Аналіз актуалізації досліджуваного прецедентного образу в британській, американській, австралійській та канадській англійськомовних лінгвокультурах на матеріалі корпусу творів для дітей дозволив дослідити його структуру завдяки виділенню його базових/периферійних аспектів прецедентності та прототипових/непрототипових засобів їхньої вербалізації.

Перспективним для подальшої розробки обраної тематики є докладний когнітивний аналіз та моделювання аспектів прецедентності образу «*Santa*» як основи інтертекстуальної взаємодії текстів на матеріалі розширеного корпусу прикладів, порівняльне дослідження інтертекстуальної актуалізації цього прецедентного образу в англійськомовних текстах різних жанрів, проведення

діахронічного аналізу, а проведення комплексного лінгвостатистичного експерименту для верифікації отриманих даних.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Артемова Ю. І. Поняття про лінгвокультуреми в контексті міжкультурної комунікації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 11–14.
2. Берестова А. А. Релігійна прецедентність у мові української прози кінця XX – початку XXI століття: автореф. дис. канд. філол. наук. 2016.
3. Богданова І. В., Загнітко А. П. Лінгвокультурологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. 287 с.
4. Бондаренко, А. І. Лінгвокультурологія: навчально-методичний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 197 с.
5. Бондарчук О. Ю. Лінгвокультурний типаж «Aussteiger». *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія: «Філологічні науки. Мовознавство». Луцьк, 2014. Вип. 5. С. 147–151
6. Великорода Ю. Прецедентні феномени в американському медійному дискурсі (на матеріалі часописів «Time» та «Newsweek»): дис. канд. філол. наук. Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів. 2012.
7. Горпінюк В. С. *Прецедентні феномени в сучасному афористичному корпусі*. Кривий Ріг. 2019. 100 с.
8. Гостра К. В. Методика роботи з прецедентними феноменами культури: дис. докт. філософії. Кривий Ріг, 2021. 322 с.
9. Дікунова О. А. Лінгвокультурологія як інтегрована галузь мовознавства. *Бібліотека Криворізького державного педагогічного університету*. Кривий Ріг, 2017. 38 с.
10. Коч Н. В. Лінгвокультурний типаж: досвід теоретичного та методологічного дослідження. *Вчені записки, ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: «Філологія. Соціальні комунікації». 2019. Вип. 3. С. 6–12.

11. Мацько Л. І. Мовна особистість українського словесника у світлі вимог модернізації освіти. Київ: Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. С. 67–74.
12. Меркотан Л. Й. Прецедентні тексти в системі інтертекстуальності: автореф. дис. канд. філол. наук. Чернівецький національний університет імені Федьковича, Чернівці. 2016.
13. Морозова І. Від модельної особистості до модельного соціального класу. *Сьомий міжнародний науковий форум. Сучасна іноземна філологія: дослідницький потенціал*. Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2016. 160 с.
14. Морозова О.І., Шуваєва А.О. Лінгвістичний аналіз наратива (на прикладі історій про особистий досвід бенефіціантів благодійних організацій). *Записки з українського мовознавства*. 2019. Вип. 26 (2). С. 242–248.
15. Набокова І. Ю. Репрезентація політичної активності перших леді в американському газетному дискурсі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2010. Вип. 51. С. 128–132.
16. Нефьодова О. Д. Roots to Branches: ретроспективна та проспективна інтертекстуальність фанфікшн Великої Британії. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов». Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2022. Вип. 95. С. 14–19.
17. Нефьодова О. Д. Засоби та наслідки актуалізації прецедентного імені в комунікації. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна*. Серія: «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов». 2016. Вип. 84. С. 108–114.
18. Нефьодова О. Д. Реалізація інтертекстуального потенціалу прецедентного феномену “Humpty Dumpty” в англomовних текстах різних функціональних стилей. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна*. Серія: «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов». 2017. Вип. 86. С. 110–117.
19. Оніщенко Н. А. Прецедентна особистість як чинник формування ептонімічного фонду (на матеріалі афоризмів Й. В. Гете). *Вісник Харківського*

національного університету ім. В. Н. Каразіна. *Романо-германська філологія. Methodика викладання іноземних мов*. 2009. № 848. Вип. 58. С. 72–77.

20. Пархоменко Н., Лазебна О., Литовченко І. Щодо структури та способів мовної репрезентації концепту (на матеріалі сучасної німецької мови). *Молодий вчений*. 2019. С. 501–504.

21. Переломова О. С. Лінгвокультурні коди інтертекстуальності українського художнього дискурсу: монографія. Суми, 2008. 208 с.

22. Русакова А. В. Поняття «лінгвокультурний типаж» у зіставленні з іншими поняттями у системі гуманітарних наук. *Нова філологія*. 2017. Вип. 69, С. 187–191.

23. Самохіна В. О. Діалектико-діалогічна сутність феномена інтертекстуальності як поліфонії текстів. *Вісник ХНУ імені ВН Каразіна. Серія: «Іноземна філологія. Methodика викладання іноземних мов»*. 2015. Вип. 81, С. 21–28.

24. Самохіна В. О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США: монографія. Харків, 2012. 475 с.

25. Ставицька Л. О. Про термін ідіолект. Київ, 2009. Вип. 4. С. 3–17.

26. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.

27. Сукаленко Т. М. Лінгвокультурний типаж «Козак»; в українському фольклорі. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта*. 2022. Вип. 14. С. 325–334.

28. Сунько Н. О. Інтертекстуальність та прецедентність як репрезентанти публіцистичного дискурсу (на матеріалі заголовків англomовних статей). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2011. Вип. 58. С. 208–212.

29. Ташенко Г. В. Прецедентність як об'єкт дослідження когнітивно-дискурсивного перекладознавства. *Нова філологія : збірник наукових праць*. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. № 72. С. 142–147.

30. Хоботова О. Є., Нефьодова О. Д., Різновиди прецедентного образу NATIVE AMERICAN у творах американських авторів. *Актуальні проблеми*

сучасної лінгвістики та методики навчання іноземних мов у дослідженнях студентів. 2013. Вип. 11, С. 104–108.

31. Чорновол-Ткаченко Р. С. Прецедентний текст як основа лінгвостилістичної реалізації категорії інтертекстуальності: автореф. дис. канд. філол. наук. Харків. 2007.

32. Чрділелі Т.В. Курс лекцій з навчальної дисципліни «Лінгвокультурологія» для підготовки докторів філософії денної форми навчання. Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. Кременчук, 2018. 98 с.

33. Швець Я. Вербальна об'єктивація прецедентних особистостей в концептуальному домені «Артурівська жінка». *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. Серія: Філологія. Івано-Франківськ, 2021. Вип. 2. С. 34–37

34. Шевченко І.С. (2006). Дискурс і когнітивно-комунікативна парадигма лінгвістики. *Мова. Людина. Світ. До 70-річчя проф. М. Кочергана: зб. наук. статей*. К.: КНЛУ. С. 148–156.

35. Юхимець Г. М., Цинковська, І. І. Образ святого Миколая в українській гравюрі XVII–XVIII ст. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2019. Вип. 24, С. 111–132.

36. Barthes R. La mort de l'auteur. *Manteia*. 1968. 12–17 p.

37. Barthes R. Sémiologie et poétique. *Éditions du Seuil*. 1970.

38. Golovko Y. V. Precedent-related nominals: classes and origins. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*. 2022. № 3. Vol. 12. 212–217 p.

39. Haladewicz-Grzelak M. Cultural codes in the iconography of St Nicholas (Santa Claus). *Sign Systems Studies*. 2011. № 39. Vol. 1. 105–144.

40. Irving W. Knickerbocker's New York: A History of New York from the Beginning of the World to the End of the Dutch Dynasty by Diedrich Knickerbocker. 1809.

41. Jones C. W. Knickerbocker Santa Claus. *The New-York Historical Society Quarterly*. 1954. № 38. Vol. 4.

42. Smith O. D. The Iñupiat Origin of Santa Claus. 2021.
43. Tendo S. N. The Contribution of Oral and Written Literature to Present Day Christmas Celebrations in Africa A Case Study of Selected Authors Part 1: Washington Irving. *Central Asian Journal Of Social Sciences And History*. 2020. № 2. Vol. 10. 66–75 p.
44. Velykoroda Yu. Conceptual metaphorisation through precedent-related phenomena in media discourse. *Kalby Studijos*. 2019. № 34. 32–45 p.

СПИСОК СЛОВНИКІВ ТА ДОВІДНИКІВ

45. Cambridge Dictionary of the English Language [Electronic Source]. Access:
<https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/santa-claus?q=santa>
46. Merriam-Webster Dictionary of the English Language [Electronic Source]. Access: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/santa>
47. Oxford Dictionary of the English Language [Electronic Source]. Access: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/father-christmas?q=santa>

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Ahlberg J., Ahlberg A. The Jolly Christmas Postman. Little, Brown, 1991. 52 p.
2. Van Allsburg C., Neeson L., Moss M. The Polar Express. 1985. 164 p.
3. Briggs R. Father Christmas. *Coward, McCann & Geoghegan*. 1973. 32 p.
4. Carrier R. The Hockey Sweater and Other Stories. *House of Anansi*. 1979. 176 p.

5. Lewis C. S. *The Lion, the Witch, and the Wardrobe*. New York: *HarperTrophy*. 1950. 208 p.
6. May R. L. *Rudolph the red-nosed reindeer*. *Blackstone Publishing*. 2011. 40 p.
7. Moore C. C. *Poems*. New York, Bartlett, Welford. 1844. 124–128 p.
8. Morrison Y. *An Aussie Night Before Christmas*. *Scholastic Australia*. 2005. 32 p.
9. Pratchett T. *Hogfather*. *Random House*. 2008. 448p.
10. Toft K. M. *The Twelve Underwater Days of Christmas*. *Silkim Books*. 2007. 32 p.
11. Townsin T. *A Moose in a Maple Tree: The All-Canadian Christmas Tradition*. *Whitecap Books*. 2008. 24 p.

ABSTRACT
of the thesis “Instantiation Precedent Phenomena in the English-Language
Literature for Children”
(Kharkiv, 2024)

The thesis studies the interrelations between the language and culture within the framework of linguistic culture studies on the basis of instantiation of a precedent character in the national English-language literatures for children. The adopted research perspective enhances the interpretational power of linguistic culture studies and contributes to the theory of precedent phenomena.

The relevance of the research is supported by its implementation in the context anthropocentrism as the leading paradigm of linguistic research and within the framework of an effective linguistic discipline, linguistic culture studies, which synergises the provisions of cognitive linguistics, communication theory, and theory of intertextuality within the choicen context.

The research aims at identifying the structural-semantic frame of the precedent character “*Santa*” and ways of its verbal representation in the English-language literature for children.

In order to achieve the aim, the following **objectives** are reached in the research:

- 1) to study the key provisions and concepts of linguistic culture studies as the methodological underpinning for the research into the verbal means of instantiation of conceptual units of a language-speaking culture
- 2) to define precedent phenomena as a unit of language-speaking culture, to identify their typological features and propose their classification
- 3) to analyze the precedent character as a variety of precedent phenomena, to elicit its typological features and to differentiate it from the adjacent concepts of the model personality and the lingual-cultural type
- 4) to study the precedent character “*Santa*”: its formation and evolution in English-speaking language-cultures and the ways of its verbal instantiation in the English-language literature for children.

The research methods used in the thesis were chosen in accordance with the aim, objectives, object-matter and subject-matter of the research and include *the method of the theoretical sources analysis* (to provide working definitions of the main concepts used in the thesis, specifically: precedence, precedent phenomenon, precedent character), *the interpretational method* (to interpret the precedent character and the verbal means of its instantiation in the English-language literature for children), *comparative* and *analytical methods* (to analyze the structure of the precedent image under research and elicit its typological features) and elements of *qualitative and quantitative analysis* (to verify the obtained data).

The first chapter presents the theoretical foundations of the thesis, in particular, the framework of linguistic culture studies as the theoretical and methodological underpinning of the thesis, the definition of the precedent phenomena and their classification, the definition of the precedent character as a variety of the precedent phenomena used by members of the language-speaking cultural community instantiated in the process of communication and the conceptual background of the formation of the precedent character and its functioning in the system of other value-mediated units of linguistic culture, including the model personality and the language-mediated cultural type.

The second chapter analyses the formation, evolution and verbal instantiation of the precedent character “*Santa*” in the British, American, Canadian and Australian English speaking cultures and its instantiation in the national children’s literatures. The analysis elicits the basic and peripheral aspects of precedence of the studied character and variation in their verbal instantiation across the English-speaking cultures.

The structure of the thesis. The thesis consists of the introduction, two chapters with conclusions to each, general conclusions, and lists of theoretical and illustrative references. The list of theoretical references includes 47 titles, including 12 in a foreign language. The main part of the thesis consists of 45 pages, the overall number of pages being 55.